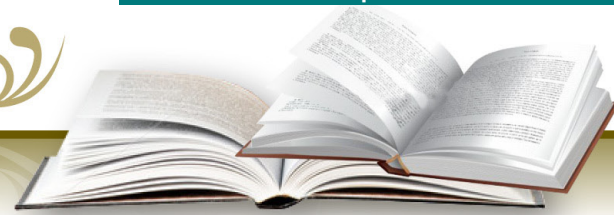

תורה והוראה

קורא יקר,

פרשת השבוע עוסקת בהלכות נגעי הצרעת, חכמים אומרים כי המצורע נחשב כמת, והתורה כאן מצווה כי על המצורע יש הגבלות חמורות ביותר, הוא חייב לפרוש מחברת בני אדם, לגלות ממקום ישוב אנושי, ואף להימנע מלבישת בגדים שלמים ותספורת אלמנטים המבדילים בין האדם לבהמה.

בשם האר"י הקדוש מובא כי הסיבה שצרעת היא חמורה כל כך, משום שכל מחלה מהותה שהגוף הולך ונחלש, ויש מאבק שרור בין החיות של הגוף שמנסה להבריא ולשרוד, לבין המחלה המחלישה את כח הגוף, וכאשר הגבולות ברורים יש לחולה תקווה, לדוגמא אדם שיש לו שחין המייצר מוגלה וזיהום ומחליש את הגוף, לעומת הגוף שמנסה לשרוד ולהבריא את מקום השחין. וכדומה. שונה הוא הדבר בנגע הצרעת, סימני הטומאה של הנגע כאשר הנגע מתרחב ומתפשט, או שהנגע מעלה בתוכו בשר חי, או שהנגע מצמיח שערות לבנות, כלומר טומאת הנגע הוא כאשר יש

מאמרנו השבוע עוסק בשאלה מהו תהלים האם הוא דברי נבואה שנאמרו ברוח הקודש לדורות, או תפילות ובקשות ותשבחות של הבורא שאמרם דוד המלך ברוח הקודש? האם מהות תהלים הוא נוסח של תפילה שנקבעה בתנ"ך, או תורה שנמסרה כשאר התנ"ך? מהו תורה לשמה? כיצד מגיעים לכך? מה תכלית האדם בעולם? מהו העיסוק החשוב ביותר של האדם בעולם? מהו דבקות בבורא? וכיצד מגיעים לכך? מה עדיף ללמוד בצורה יבשה ענינים שאדם מתקשה להתחבר בעזרתם לבורא, או לקרוא תהלים ברגש ובהרגשת דבקות בבורא? האם תהלים נחשבת כלימוד נגעים ואהלות? ובאיזה צורה צריך לקרוא את תהלים לשם מעלה זו? מה משמעות הדבר? האם כאשר נאמר לנו שדוד המלך או אחד מהקדמונים ביקש דבר מסוים, האם יש להניח כי בוודאי גם נענה? האם תהלים נחשב תורה שבכתב או תורה שבע"פ? באיזה זמנים יש ענין להעדיף דוקא תהלים? האם עדיף תהלים או תפילות שונות שחוברו ע"י גדולי עולם? כיצד נקבע את המינון הרצוי לאזן בין הדברים השונים? במה לעסוק בזמן שאין ריכוז? מה עדיף לגמור את ספר תהלים או לקרוא פרק אחד מספר פעמים במתינות? מה דעת המסילת ישירים האם קריאת תהלים הוא חסידות ראויה, או חסידות של שוטים? האם מותר לאבל לקרוא תהלים? ומה הדין בתשעה באב? מה כדאי לחשוב בזמן קריאת פרקי תהלים בקריאת שמע על המיטה? האם מותר לקרוא תהלים לפני ברכת התורה? האם מותר לקרוא תהלים בלילה? בשאלות אלו ועוד עוסק מאמרנו השבוע.

האם תהלים הוא נבואה או תפילה?

האם ספר תהלים הוא בקשות ותפילות או רוח הקודש?

במאמר מערכת הרחבנו בחומרת הצרעת ולשון הרע, והבאנו את דברי הגמרא (ערכין טו.) שמי שסיפר לשון הרע כבר כרתו דוד המלך ברוח הקודש שנאמר (תהלים יב ד): 'יְכַרְתֶּהוּ' כָּל שִׁפְתָי תִּלְקוּת לְשׁוֹן מִדְּבַר גְּדֹלוֹת'. גמרא זו עמדה במרכזו של פולמוס הלכתי נרחב עליו נתמקד במאמר השבוע, בשאלה האם ספר תהלים הוא ספר של נבואה ורוח הקודש, או שמא אלו תפילות ובקשות שתיקן דוד המלך, ונקבעו ברוח הקודש כתפילות ובקשות לדורות. לשאלה זו יש כמה השלכות הלכתיות והשקפתיות, וכפי שנפרט בהמשך.

שאלה זו עוררה פולמוס נרחב בעם ישראל לפני 200 שנה, ונחלקו בה גדולי עולם, ואחד הראיות המרכזיות היא דברי הגמרא הנ"ל. נביא את הנושא והצדדים וכמה מהראיות המרכזיות, כמו גם הלכות מעשיות הנובעות משאלה זו.

צורת הדבקות הראויה בבורא עולם

רבי חיים מוואלוז'ין (נפש החיים שער ד פ"ב; רוח חיים ריש פ"ו) עומד על כך שהתכלית שלנו בעולם הוא להתחבר אל בורא עולם, והדבר הגדול ביותר שגורם לכך - המצווה הגדולה ביותר הוא עסק התורה לשמה, ולכן בתפיסה ההמונית השטחית נתפס שתורה לשמה הוא תורה עם דבקות בבורא עולם, כלומר לימוד תורה כאשר אדם בכל רגע מרגיש כי מילים אלו מחברות אותו לנותן התורה, והוא לומד רק כדי להדבק ולהתחבר לבורא עולם - וזה פירוש "תורה לשמה".

אולם רבי חיים מוואלוז'ין דוחה את הדברים משום שברור שאם אדם רוצה להדבק בבורא בצורה שהיא נתפסת אצל ההמון, הדבר הגורם לאדם להרגיש דבקות בבורא עולם הוא אמירת פרקי תהילים תוך כוונה והתבוננות בדברים, ואם התכלית של האדם הוא רק דבקות בבורא עולם אמירת תהילים היתה צריכה להיות חשובה יותר מאשר עסק בתורה בפרט הלכות שבשעה שעוסקים בהם קשה להרגיש דבקות כל הזמן בבורא יתברך, לדוגמא הלכות מיגו ודיני ממונות שצריך למשל להתנתק להיכנס לראשו של רמאי.

מה חשוב יותר תורה או תהילים?

וכעת רבי חיים מוואלוז'ין מוכיח שתורה חשובה יותר מאשר תהילים, שהרי מצינו במדרש (שוחר טוב תהילים א ח): 'ועליהם הוא אומר 'יהיו לרצון אמרי פי, והגיון לבי לפניך' (תהילים יט טו), שיעשו לדורות, ויוחקו לדורות, ואל יהו קורין בהם כקורין בספרי מירס, אלא יהיו קורין בהם והוגין בהם, ונוטלין עליהן שכר כנגעים ואהלות'.

הרי שדוד המלך ביקש שמי שקורא והוגה בספר תהילים יהיה כאילו עסק בנגעים ואהלות, ומוכח מכאן שלעסוק בהלכות נגעים ואהלות עצמם בוודאי הוא מעלה גדולה יותר, ואם דבקות חשובה יותר מלימוד התורה, כיצד ניתן לבקש כי מי שיהיה דבק בהשם יהיה כאילו עוסק בתורה, הרי דבקות בהשם חשובה הרבה יותר.

ועוד הוסיף רבי חיים מוואלוז'ין שאמנם מצינו שדוד המלך ביקש כן מבורא עולם, אולם לא מצינו במדרש האם תפילתו נענתה, והקורא והוגה בתהילים אכן מקבל שכר כמי שעוסק בתורה.

הסוברים שתהילים נחשב כתורה לכל דבר

מנגד יש שנחלקו על כך, וסוברים שבוודאי התקבלה תפילתו של דוד המלך, וכי נקבע כי הקורא תהילים נחשב שעסק בנגעים ואהלות. ע"פ המסופר בעיר ברדיטשוב ייסדו חברת תהילים, שחבריה יתאספו יחד ויקראו פרקי תהילים במשך שעה ארוכה, והיה דיון בין שני תלמידי חכמים האם מותר להם להצטרף לחברת התהילים ולהתבטל משעת לימוד תורה, ובאו להתדיין אצל האדמו"ר רבי משה צבי מסאווראן, כאשר הם ציטטו בפניו את ראיתו של רבי חיים מוואלוז'ין.

ועל כך הגיב האדמו"ר כי בגמרא הנ"ל בערכין נאמר שכרתו דוד המלך ברוח הקודש, ובהכרח שהתהילים כולו היא נבואה ורוח הקודש, ובוודאי שבקשתו של דוד המלך התקבלה. ולכן אם נאמר בתהילים 'כרת ה', בהכרח שנאמר כן לדוד המלך ברוח הקודש.

אולם למעשה גם ללא הראיה הזו בוודאי התהילים התקבל כאחד מכ"ד ספרי הקודש, והרבה הלכות נלמדים מדיוקים שונים בספר התהילים. יתירה מזו בנוסח התפילה תיקנו אנשי כנסת הגדולה כי התהילים קרוי 'בדברי קדשך', כפי שלמשל אנחנו אומרים בקדושה 'ובדברי קדשך נאמר לאמר'.

למחלה חיות, כאשר המחלה מפתחת חיות זהו מחלה חמורה הרבה יותר מכל מחלה אחרת.

הקושי העצום בסרטן הוא משום שהוא אינו מסתפק בלשבש תאים, ולהפוך תאים ללא תקינים, אלא משום שיש לו חיות והוא מייצר חיות משובשת, תאים לא תקינים ההולכים ומתרבים, זהו אסון טוטאלי לאדם.

יש רוע שברור שהוא רע, שהוא הורס את עצמו ואת מי שמתחבר אליו, וסופו להיגמר. אולם יש רוע הרבה יותר גרוע - רוע שיש לו חיות - רוע שמתפתח.

חכמים אמרו לנו כי הנגעים הם העונש על לשון הרע, החפץ חיים עומד על כך בכמה מקומות כי האדם נקרא מדבר, כח הדיבור זהו הכח המבדיל בין אדם לבהמה, הכח שיוצר את התקשורת והחברה האנושית, שימוש בכח המדבר כח חיות האדם לרוע, יוצר רוע עם חיות. ורוע כזה הוא האסון הגדול ביותר שיכול להיות.

וראה עוד במהר"ל מפראג (נתיבות עולם נתיב הלשון פ"ו; חידושי אגדות ערכין טו): כי התורה ולשון הרע שניהם באים מכח הדיבור שהוא הכלי המבטא את השכל שהוא עיקר האדם, ולכן העמל בתורה מייצר את כח האדם בקרבו, וכפי שאמרו חכמים שתלמוד תורה שקולה כנגד כל המצוות כולם, ומאידיך לשון הרע הוא חטא חמור כל כך משום שעבירה בכח

ראית הנפש החיים שתהלים הוא בקשה

מאידך נראה בנפש החיים התייחסות לטענה זו, והנפש החיים מוסיף ראייה שפסוקי התהלים נמסרו לנו כתפילות ובקשות, שהרי בגמרא (ב"ב יז.) מובאת ברייתא הסוברת שישנם 7 אנשים בעולם שלא שלטה בהם רימה לאחר מותם. ויש אומרים שישנו שמיני והוא דוד המלך, שהרי נאמר בתהלים (טז ט) 'אֶף בְּשָׂרִי יִשְׁכַּן לְבָטָח'. ואומרת הגמרא שדעתם של תנא קמא שלא מנה את דוד המלך, משום שסבר שפסוק זה הוא תפילה ובקשה, כלומר הפסוק מספר על תפילתו של דוד המלך התפלל וביקש שבשרו ישכן בטח ולא תשלוט רימה בבשרו לאחר מותו, אולם תפילתו לא נענתה. [בדומה כתבו התוספות (יבמות עט. ד"ה ארמוני) על בקשות שונות של דוד המלך, שיתכן שביקש ואל נענה].

מהדברים למדים אנחנו כי הפסוקים של תהלים נאמרו כבקשות ותפילות או כשבחים שדוד המלך התפלל ביקש מהבורא, או שיבח את הבורא, או הפסוקים לא נאמרו בתורת נבואה שאכן התפילות התקבלו והתממשו. ולכן יתכן שאף הבקשה שביקש דוד המלך שהקורא בתהלים יחשב כלומד בנגעים ואהלות לא התקבלה.

קריאת תהלים מעלתה כבעלי מקרא

ונוסיף עוד הקדמה נחוצה שראיתי כמה שטעו בה, שהנה דבר זה פשוט שאין כוונת הנפש חיים שלא נענה דוד המלך שיהיה התהלים חלק מלימוד התורה, שהרי התהלים נקבע כאחד מהכ"ד ספרים, וכמה הלכות חמורות למדו חז"ל מדיוק פסוק בתהלים.

ופשוט שכוונתו שבאמת התהלים נקבע לימודו כדרגת לימוד מקרא, אלא שבעלי גמרא דרגתם גבוהה מדרגת בעלי מקרא, וכפי שהביא הנפש החיים שם דברי המדרש (משלי רבתי פ"י), שמי שעסק בתנ"ך ולא עסק במשנה יצטרך לעבור תהליך בגיהינום עד שיקבל את שכרו בעולם הבא. הרי שכוונתו רק לומר כי לימוד תהלים אינו התכלית, למרות שהוא הכלי הטוב ביותר להגיע לדבקות בבורא.

ולכן בנפש החיים הוכיח שגם אם התקבלה בקשתו, והקורא תהלים מקבל שכר כאילו למד נגעים ואהלות, הרי זה רק כאילו למד, אך הלומד עצמו בודאי מעלתו גדולה יותר, ויתירה מזו מנין שבקשתו נענתה בשלמות ושכרו אכן כעוסק בנגעים ואהלות.

ובנוסף הוכיח מהגמרא בבבא בתרא כי תהלים אינו ספר נבואה שנמסר לנו, אלא תפילות ובקשות שתיקן דוד המלך שהתקבל ברוח הקודש ונקבע שהם חלק מהתנ"ך, המורים לנו כיצד להתפלל ולשבח את הבורא, ולהגיע לדבקות בבורא.

הסוברים שמעלת תהלים כתורה

אמנם מצינו בספרים שונים שהוכיחו מדברי המדרש שיש בתהלים מעלת לימוד תורה או בחינה מסוימת של לימוד תורה.

השל"ה כתב שבליל יום כיפור יש להעדיף אמירת תהלים על בקשות אחרות משום שיש לו מעלת נגעים ואהלות.

השבות יעקב (ח"ב סי' מד) כתב שאין לקבוע בציבור תוספות על 3 התפילות שתיקנו חז"ל מלבד בזמן צרה, ואין לומר תפילות ובקשות מספר שערי ציון והשל"ה וכדומה בציבור, ורק יחיד יכול להרבות בתפילה כפי צרכו. אך לתלמיד חכם יש בכך ביטול תורה, ואם רוצה להרבות בתפילה יוכל לומר תהלים שהוא כעוסק בתורה ויש בה סגולת הרבה.

הגאון רבי אריה לייב עפשטיין (אור השנים בהסכמת הגר"א עמ' כב) נהג לבקש לומר

השכל עוקרת ממנו את חיות האדם שבו.

בגמרא (ערכין טו:) מובא שרבי חמא בן רבי חנינא סבר שאדם שחטא בחטא הלשון יעסוק בתורה ובכך יתקן את הפגם שפגם בנפשו. אולם רבי אחא ברבי חנינא סבר כי אדם שכבר סיפר כבר לשון הרע, אין לו תקנה, שכבר כרתו דוד ברוח הקדש, כפי שנאמר בתהלים (יב ד): 'כִּי־תִּזְכָּר ה' כָּל־שִׁפְטֵי־חַלְקוֹת לְשׁוֹן־מְדַבֵּרֵת גְּדֻלוֹת'.

המהר"ל מפראג (חידושי אגדות סנהדרין קד. ד"ה פצו) מבאר כי לשון הרע יוצר פירוד והורס את החברה האנושית, ולכן העונש הוא נכרת משורשו וצריך לגלות ממקום חיותו וחברתו, ולכן מי שמדבר לשון הרע נענש בצרעת שהוא צריך לעזוב את המחנה לצאת למקום בודד רחוק מציוויליזציה אנושית.

למעשה החפץ חיים (שמירת הלשון שער התורה פ"א הגה"ה) כותב כי להלכה נפסק כרבי חמא בן רבי חנינא שגם מי שחטא בלשון הרע יש לו תקנה ע"י שהוא יעסוק בתורה. ולא עוד אלא שגם לדעת רבי אחא בן רבי חנינא אין לו תקנה רק כל עוד הוא לא פייס את האדם שדובר עליו, והלה טרם מחל לו, ולכן הוא גם אינו יכול לתקן את פגם נפשו. אולם במידה והוא פייס את חברו עסק התורה מרפא גם את פגם הנפש שהוא חטא ע"י שהוא עקר את עצמו מכח וחיות האדם.

והעיון במזמורי דוד המלך ע"ה. אדם ששומע על מעלתו של ספר התהלים והציב לעצמו מטרה לומר בכל את ספר התהלים, ולשם כך פיתח יכולת לומר את הספר במהירות, התועלת מכך מועטה, וזו אינה החסידות והדבקות בהשם שהתהלים אמור להוביל אליה. אולם מי שמחדיר את מסרי התהלים בהתמדה אל ליבו, ובעיון מעמיק את משמעות הפסוקים, בהחלט יכול לקנות את מידת החסידות. וכפי שספר מסילת ישרים מלאה בעשרות ציטוטים וראיות מעמיקות מדברי דוד המלך בתהלים.

כיצד יעקב אבינו ודוד המלך הפסיקו מלימודם וקראו תהלים

בדומה הגאון רבי שלמה זלמן אויערבך זצ"ל נשאל (מרפסין איגרי ע' קצז), ע"פ הבית אפרים (או"ח סי' סח) שאדם המפסיק מלימוד התורה כדי לקרוא בתנ"ך עובר על ביטול תורה, משום שחשיבות עסק התורה שבעל פה גדולה מלימוד המקרא. ואם כן כיצד הפסיק דוד המלך בחצות הלילה מלימוד התורה ועבר לומר שירות ותשבחות. ובדומה כיצד נאמר במדרש (בראשית רבה סח יא) שיעקב אבינו בביתו של לבן סיים כל לילה את ספר תהלים. וכיצד ביטלו תורה באיכות? והשיב רבי שלמה זלמן שאמנם הפוסק מלימוד משנה או גמרא וקורא תהלים, נחשב כמבטל תורה באיכות, אך יעקב אבינו ודוד המלך לא קראו תהלים אלא עסקו בו במלוא העיון והעמל, בפשט, רמז, דרש וסוד, ומשכך בוודאי לא היה בכך ביטול תורה, שהרי זה גם תורה.

בנוסף ניתן לומר כי כל אחד חייב למצוא את הזמן לענייני מוסר ודבקות בהשם, וזמן לתפילות בקשות ותשבחות, כפי שהרחיב בכך הנפש החיים, והנידון הוא המינון הראוי, וכפי שנפסק בשלחן ערוך (יו"ד סימן רמו סעיף ד'), דחייב אדם לשלש את זמנו שליש בתורה שבכתב, שליש במשנה, ושלש בתלמוד. אולם הלומד תלמוד בבלי מקיים את כל הדברים, לפי שיש בה את כל העניינים במינון הראוי.

ולכן כאשר דוד המלך הכיר את עצמו ואת נפשו, והוא בנה לעצמו מסגרת וסדר יום לפי הכמות הנצרכת לו, ולפי האישיות שלו, ואכן רוב היום הוא עסק בתורה [והרמב"ם מונה את ברשימת 40 האישים שמסרו לנו את התורה ממשה רבינו עד רב אשי], אולם הזמן שהוא הרגיש שהוא זקוק להקדיש אותו לתהלים היה מחצות הלילה. בנוסף יעקב אבינו כאשר היה בביתו של לבן, ועמד בנסיונות לא קלים, ובסכנות קשות, הרגיש כי הוא זקוק להקדיש ליותר זמן להתחזקות ולתפילה. אמנם היפה תואר (בראשית רבה סח יא) כתב שמאחר ויעקב רעה את צאנו של לבן והוא לא היה יכול להתרכז בלימוד בעיון, ולכן אמר תהלים. והבית דוד (יקרא דשכבי יט.) כתב שמה שנענש יעקב אבינו על ששהה בביתו של לבן 20 שנה הוא משום שבשנים אלו נאלץ להתבטל מלימוד תורה ולהסתפק באמירת תהלים.

לפני אמירת תהלים הריני מוכן ומזומן לקיים מצות עשה של לימוד תורה, ויהי רצון שיהא נחשב כאילו עסקתי בנגעים ואהלות, כאשר הבטחת לדוד עבדך ולנו ע"י חז"ל. רבי צדוק הכהן מלובלין (צדקת הצדיק אות רח) ביאר שדוד המלך ביקש כפי שתורה היא הכלי לנצח את היצר הרע, גם באמירת תהלים יועיל לנצח את היצר הרע.

והאדמו"ר מקלויזנבורג (דברי יציב יו"ד סי קלו אות ב) ביאר שדוד המלך ביקש כי בעוד שכל הלימוד בתנ"ך הוא מצד מידת הדין, לימוד תהלים מעוררת חסד ורחמים.

מדוע יכרת הוא בודאי רוח הקודש

אולם עדיין יש ליישב את הסתירה בין הגמרות, מצד אחד הגמרא בבא בתרא כתבה שגם פסוק בתהלים אינו מוכיח שאכן כך נקבע, שהרי התהלים הוא תפילות של דוד המלך שנמסרו לנו לדורות, מאידך האדמו"ר מסאווראן שהתהלים הוא ספר של רוח הקודש והדברים הכתובים בו הם מעין נבואה.

על קושיה זו תירץ רבה של ירושלים רבי צבי פסח פרנק (הר צבי או"ח ח"א סי' קיז סק"ב) שבאמת התהלים נמסר לנו כספר בקשות, ויתכן שפסוק הכתוב בו הוא רק בקשה ותפילה של דוד המלך, אולם אין הכרח שהבקשה התמלאה והתקיימה, אולם הגמרא בערכין מוכיחה מהפסוק 'יכרת ה' לשון מדברת גדולות', שבוודאי נמסר לדוד המלך הדברים ברוח הקודש והוא אמר את הדברים כעובדה שידע ברוח קדשו ולא כבקשה, משום שאין דרך לבקש על חוטאים שיכרתו, ומוטל עלינו להתפלל רק שישונו בתשובה ויפסיקו לחטוא, וכיון שפסוק זה אינו יכול להיות דרך בקשה, בהכרח שדוד המלך ציין זאת כעובדה שידוע לו ע"פ רוח הקודש. ולכן מוכיח רבי צבי פסח פרנק ששאר התהלים הוא באמת דרך בקשה ולא נבואה לעתיד.

האם קריאת מזמורי תהלים הוא חסידות

במסילת ישרים ישנו סתירה בולטת, מצד אחד בהקדמתו הוא תוקף בחריפות רבה את החסידות שאינה ראויה, כפי שהיא נתפסת את אצל ההמון, והדוגמא הראשונה שהוא מביא זה 'אמירת מזמורים הרבה'. מאידך כאשר המסילת ישרים (פרק כא) מפרט כיצד אדם קונה את מידת החסידות הרצויה והראויה, הדבר הראשון שהוא מונה זה מזמוריו של דוד המלך עליו השלום, ונשאלת השאלה האם התהלים זו החסידות הרצויה או לא?

והתשובה לכך היא פשוטה, כשנתבונן בלשונות של הרמח"ל במסילת ישרים, בהקדמה הוא מדבר על אמירת מזמורים הרבה, ואילו בדרכי קנין החסידות (פרק כא) הוא כותב: 'הנה לזה צריך האדם שיתבודד בחדריו, ויקבוץ כל מדעו ותבונתו על ההסתכלות ואל העיון בדברים האמתיים האלה. והנה ודאי שיעזרהו לזה רוב ההתמדה

סיכום הדברים

מהדברים למדים אנו על מעלתה הגדולה של התהלים, הגורמת לדבקות בהשם, ובנוסף נכתבו בספרים מעלות וסגולות רבות לקריאת תהלים, והוא אף נחשב כחלק מתורה שבכתב. ויש הסוברים שהלומדה מקבל שכר כאילו עסק בתורה שבעל פה, אולם לשם כך יש לאומרה עם הבנה ומחשבה מעמיקה, ולשם לימוד תורה, ולא כתפילה בלבד.

אולם אין ענין לומר מזמורים רבים במהירות ולהספיק הרבה, או להספיק לגמור את היום או הספר, ועדיף לנצל את הזמן שהוא מקדיש לאמירת תהלים לאמירה במתינות בכוונה ובמחשבה על משמעות הדברים הנפלאים שהוא אומר.

אך גם לסוברים שהאומר תהלים מקבל שכר כאילו עסק בנגעים ואהלות, ויש לו בחינות מסוימות של מעלת משניות ותורה שבכתב, בוודאי עדיף לעסוק בתורה שבכתב ממש. אך גם לתלמיד חכם עליו לשלב בתוך תורתו עניני דבקות בהשם, והצורה הטובה ביותר לעשות זאת, הוא ע"י קריאת מזמור תהלים בהתמדה ובעיון ובמחשבה מעמיקה על משמעות הדברים, במינון הנכון בצורה אישית לכל אחד.

אמנם נשים שלא התחייבו בלימוד התורה, ועבודת השם שלהם הוא רק דבקות בהשם, וכן מי שלא זכה לדעת כיצד ללמוד תורה, בוודאי שעסק באמירת תהלים הוא מהדברים הגדולים והחשובים ביותר עבורם, אך כאמור אין ענין בקריאה מהירה ובהספק, אלא להיפך כשאשה מקדישה את הזמן שברשותה לקריאת תהלים שתקרא במתינות ותחשוב על הדברים מאשר להספיק כמה פרקים ועדיף לחזור שוב על הפרק שהיא מתחברת אליו מאשר להמשיך לקרוא הלאה.

וכן יש זמנים שבהם ראוי לכל לעסוק בתהלים, כפי שהשל"ה (יומא נר מצוה אות כח) משבח את המנהג לומר את כל ספר תהלים בליל יום כפורים, כי אין לנו דבר גדול יותר מספר תהלים, שכלול מן הכל, מרבים שבחים להשם יתברך, ורבים מזמורים הם של התעוררות תשובה, ורבים מזמורים הם של בקשת מחילה וסליחה. וחיברו דוד המלך ע"ה ברוח הקודש. והאומר תהלים הוא כמתפלל, והוא גם כן כעוסק בתורה. כי כבר ביקש דוד המלך ע"ה, שיהיו מקבלים שכר הקוראים בתהלים כעוסקים בעומק התורה כנגעים ואהלות.

ואכן ישנם זמנים ומצבים שגם תלמידי חכמים צריכים להפסיק מלימודם, למשל ביום כיפור שבה אנחנו עוסקים במשל רוב היום בתפילה ותשבחות והתעוררות לתשובה, וכן בעת צרה, ובזמנים אלו מאכן ראוי לומר תהלים.

והמקובל הגאון רבי יעקב הלל שליט"א (וישב הים ח"ג סי' כ) כותב, שהכלל באמירת תהלים הוא למעט בהספק ולומר מעט בכוונה וזכות, וריבוי אמירת התהלים גורמת למעט

את הכוונה, ומפסידים בכך את מעלת התהלים. וכתב בשם חכם מקובל גדול מדור האחרון שהיה מונע אברכים מלהשתתף בתיקונים של אמירת כל התהלים באומרו שהוא בגדר ביטול תורה להם.

הבדלים הלכתיים בין הצדדים

הנידון האם ספר התהלים הוא ספר של בקשות ותפילות המלמד אותנו כיצד להתפלל ולשבח את הבורא בתפילתנו, ולהגיע בכך לדבקות עם הבורא יתברך, או שמא הוא ספר ככל ספרי התנ"ך שעיקרה דברים שנאמרו ברוח הקודש כנבואה לעתיד, אינו רק שאלה רעיונית, אלא יש בה הרבה היבטים הלכתיים שונים, נמנה כמה נידונים התלויים בנידון זה או בנידון האם אמירת תהלים שלנו נחשבת לימוד או תפילה:

השלחן ערוך (סי' מו סעיף ט) הביא מחלוקת האם לפני ברכת התורה מותר לומר פסוקים שנאמרים דרך תפילה ולא כלימוד. והרמ"א כתב שהמנהג להתיר. אמנם הלבוש (או"ח סי' א סעיף ט) כתב שהמתירים התירו רק בפסוקים שהם בקשות, אך חלק גדול מהתהלים אינו בקשות, ואמירתו הוא כקורא בתורה, וחובה לברך על כך. והגאון רבי משה שטרנבוך שליט"א (תשובות והנהגות ח"א סי' נז) העיר שבאמת בכל פעם שאדם קורא תהלים, אף שהוא דרך תפילה, והם פסוקי בקשות, או קריאת שמע על המיטה, כדאי לכוון גם לשם לימוד תורה, ולהבין את הדברים, ובכך ירוויח שני דברים.

המשנה ברורה (סי' תקנד סק"ז) כתב שאף שתשעה באב אסור בלימוד תורה, מותר לאחר חצות לקרוא תהלים שהוא נחשב תפילה ובקשה ולא לימוד. אמנם הביא (שעה"צ שם סק"ח) שהדרך חיים אוסר. והגאון רבי משה שטרנבוך שליט"א (תשובות והנהגות ח"ה סי' שט אות ח) כתב בשם החזון איש שמותר לאבל לקרוא תהלים, וכן נהגו להתיר בתשעה באב, אך הוסיף שראוי להיזהר לומר בכוונה כאמירת בקשה ותחנונים, ולא בקריאה בעלמא שדינה כלימוד התורה.

יש איסור לומר פסוקי תנ"ך בעל פה, להוציא מקרים מסוימים המפורטים בשלחן ערוך (או"ח סי' מט), אמנם המשנה ברורה (סי' מט סק"ו) הביא בשם החוות יאיר שפסוקי תהלים מותר לומר בעל פה, כיון שאינו לימוד תורה אלא תפילה לעורר רחמי שמים.

האשל אברהם (בוטשאטש סי' רלח באה"ט סק"ב) כתב כלפי הנוהגים שלא ללמוד תנ"ך בלילה שניתן להקל בקריאת תהלים בלילה משום שיש לו מעלת לימוד משניות שהרי דוד המלך ביקש שיחשב כאילו למד נגעים ואהלות. וביאר האדמו"ר מקלויזנברג (דברי יציב יו"ד סי' קלו אות ב) כי ע"פ הסוד תורה שבכתב הוא דין ותורה שבעל פה הוא חסד, ולכן אין לומר תהלים בלילה, ודוד המלך ביקש שתהלים יהיה תורת חסד ורחמים.

שו"ת הלכתי

מתוך השאלות שנשאלו באתר האינטרנט din.org.il בשבוע האחרון

ספירת העומר בהרהור

שאלה:

שלום כבוד הרב

אדם שספר ספירת העומר בלב (חשב בליבו) אך לאחר מכן שכח לספור. האם ספירה בלב היא ספירה ובליה הבא מברך בברכה? שמא היא ספק ספירה? או שאינה ספירה כלל.

תשובה:

שלום וברכה

להלכה ספירה בלב אינה נחשבת לכלום ואינה מועילה [מה גם שחשב לספור אינה ספירה...], כך מבואר בביאור הלכה בתחילת סימן תפט. בפוסקים דנו לגבי כתיבה, או לגבי אמירה בראשי תיבות, אבל סתם הרהור אינו מועיל. לגבי השאלה למה זה כך, זו באמת הערה וראה במקורות.

מקורות:

יש להסתפק בספירת העומר אם יוצא בהרהור הלב בלבד, שכן בדין הרהור כדיבור מצינו לכאן סתירת דברים מפורשת בדעת הרמב"ם, בהלכות ק"ש פרק ב הלכה ח כתב: הקורא ק"ש וכו', וצריך להשמיע לאוזנו כשהוא קורא ואם לא השמיע לאוזנו יצא ע"כ. וכתב הכסף משנה שיחתוך קריאתו בשפתיו לא שיקרא בליבו.

אולם בהלכות ברכות פרק א הלכה ז כתב: כל הברכות כולן צריך שישמיע לאוזנו מה שהוא אומר, ואם לא השמיע ואם לא השמיע יצא בין שהוציא בשפתיו בין שבירך בליבו, וכתב שם הכ"מ: רש"י פי' בלבו שלא השמיע לאוזנו, אך מלשון רבינו שכתב בין שהוציא בשפתיו בין שברך בליבו משמע דאע"פ שלא הוציא בשפתיו יצא ע"כ. ודבר זה לכאורה סותר את מה שכתב הרמב"ם בהל' ק"ש - שם פירש שצריך שיוציא בשפתיו.

ומצינו שנתקשה בזה השאגת אריה סימן ו, שכתב ליישב - שבהלכות ק"ש שכתב הרמב"ם שצריך שיוציא בשפתיו זוהי הלכה מיוחדת בהלכות ק"ש ששם נאמר "ודברת במ" שמשום כך יש דין של דיבור דהיינו שיוציא בפיו, משא"כ בשאר ברכות באמת מספיק בהרהור הלב בלבד.

ולפי"ז בספירת העומר, כמו בשאר המצוות שלא נאמר הדין המיוחד של דיבור לכאורה יצא יד"ח בהרהור בלבד. וא"כ ראוי ליזהר לא להרהר בספירה לפני הספירה דהרי יצא יד"ח בהרהור, אלא באופן שיכון להדיא לא לצאת ידי חובה בהרהור. אמנם הרא"ש בברכות פרק ג סימן יד כתב: הא דתניא לעיל לא יברך אדם ברהמ"ז בליבו ואם ברך יצא היינו במוציא בשפתיו בלא שמיעת האוזן ע"כ. והיינו שסבר הרא"ש שהרהור לאו כדיבור בכל הברכות ע"ש.

ואכן המג"א הסתפק בשומע כעונה בספירת העומר, ולפי מה שנתבאר בדעת הרמב"ם דיוצא בהרהור א"כ גם אם לא יצא מדין שומע כעונה אך בכל אופן כל שומע גם מהרהר בדבר ויצא לדעת הרמב"ם מצד מהרהר. מ"מ כתב בביאור הלכה תחילת סי' תפט שלא יוצא ידי חובה בהרהור בלבד.

תספורת בראש חודש אייר שחל ביום שישי

שאלה:

האם מותר לאלו שלא מסתפרים מפסח להסתפר היום ששי הקרוב שהוא גם ראש חודש אייר וגם ערב שבת ראש חודש אייר?

שלום וברכה

המשנה ברורה בסי' ר"ס סק"ז הביא שיש מקפידים על צוואת ר"י החסיד ולא מסתפרים בראש חודש אפילו אם הוא חל בערב שבת, אמנם בסי' תצ"ג סק"ה כתב המ"ב שכאשר חל ראש חודש אייר בשבת מותר להתגלח ביום שישי, ותמיד יוצא שיום שישי הוא א' של ראש חודש, ובכל זאת התיר המשנה ברורה להתגלח, וכדי ליישב סתירה זו יש הסוברים שסובר המשנה ברורה שאף המקפידים על צוואת ר' יהודה החסיד בספירת העומר שלא היו יכולים להתגלח קודם מותר להם להתגלח בראש חודש שחל בערב שבת (וכסכרא זו מובא בשם הגר"מ פיינשטיין זצ"ל בקובץ לתורה והוראה ב' שנת תשל"ג), אמנם יש הסוברים שהמשנה ברורה לא חשש להזכיר שיש המקפידים על צוואת ר"י החסיד ולדעתם אין להתגלח אף בראש חודש אייר (וכך מוכח בשו"ת החת"ס או"ח סי' קנ"ח שאף כשאי אפשר להסתפר קודם אין להתיר בראש חודש ע"ש), ובשו"ת ר' טאיה וייל סי' מ' פסק שהנוהגים להתחיל להתגלח בג' סיון והוא חל ביום א' יתגלחו בערב שבת, ובפרי מגדים סי' תצ"ג א"א סק"ה כתב שכאשר חל ראש חודש סיון ביום א' מותר להתגלח בערב שבת.

הן אמת שהכף החיים בס"ק מב הביא כמה מחכמי הספרדים שהחמירו בזה ולא התירו אלא לחתן, ומכאן יותר מקום להחמיר בזה לספרדים, וכך הורה הגר"ע יוסף להחמיר בזה לספרדים, אף שיש שהקלו גם לספרדים.

תשלום למלווה נשק כשהתברר שלא היו לו כדורים בנשק

שלום וברכה,

שכרתי שומר שיצטרף לכיתה שלי לטיול באיזור עוין. הטיול עבר בשלום ב"ה, אך למפרע התברר כי השומר פשע והביא מחסניות ריקות בלי כדורים בתוכן...
האם יהיה זכאי לתשלום על עבודתו?
הרי, אם חלילה קורה היה משהו חריג, לא היה ביכולתו להושיע!...
אודה להסבר המענה בבקשה...

שלום וברכה,

נחלקו הפוסקים בשומר שפשע ולא שמר ולא אירע דבר, או שומר שכר שפשע ונגנב הפיקדון והשומר משלם על הפשיעה, האם זכאי השומר לקבל את שכרו או לא. יסוד המחלוקת האם שומר שכר מקבל שכר על השמירה, או השכר על האחריות שמקבל. אם השכר על האחריות, אם פשע ולא שמר, לא זכאי לקבל שכר גם אם בפועל לא אירע נזק, וכן אם פשע ולא שמר ושילם על הנזק, לא זכאי לקבל שכר. אולם אם השכר עבור האחריות שמקבל, א"כ השומר זכאי לקבל את שכרו כיון שבפועל קיבל על עצמו אחריות הפיקדון.

במקרה דנן, כאשר שוכרים מלווה/מאבטח לטיול אין זה שכר שמירה אלא שכירות פועלים, לכן, לפי השיטות שהתשלום עבור השמירה ה"ה בשכירות פועלים התשלום עבור העבודה ואם התברר שלא הביא נשק ולא עשה את פעולתו אין חיוב לשלם לו שכר.

אולם יתרה מכך, במקרה זה ברור שגם לפי השיטות שהתשלום הוא על האחריות, זה ברור שזה רק כאשר השמירה היא על ממונות שבזה שייך אחריות. אולם כאשר השמירה על על נפשות שלא שייך בזה אחריות ברור שהתשלום הוא על השמירה עצמה וזה כאמור לא נעשה, לכן אין חובה לשלם לו כלל.

בהצלחה.

מקורות:

ברע"א [הוצאת אריאלי שבועות דף מט] הסתפק בשומר שכר שמקבל שכר עבור טרחתו, ולא שמר על הפיקדון ולא אירע נזק לפיקדון האם מקבל שכר שמירתו או לא. יסוד הספק האם השכר עבור השמירה - וכיון שלא שמר לא מקבל שכר שמירה. או שמא התשלום עבור האחריות של גניבה ואבדה שמתחייב לשלם - וכיון שאם היה נגנב היה חייב לשלם א"כ מקבל שכר שמירה.

נידון דומה מצאנו בשו"ת מהרי"ל דיסקין (קו"א סימן רמט) גבי שומר שכר שלא שמר והחפץ נגנב או אבד, ומשלם על אובדן הפיקדון, האם מקבל שכר שמירה או לא. ויסוד הספק הוא כנ"ל, אם התשלום עבור השמירה, א"כ כיון שלא שמר לא מקבל שכר שמירה. ואם השכר עבור האחריות, א"כ כיון שקיבל אחריות ומשלם עבור אובדן הפיקדון יקבל שכר שמירה. ומצאנו שנחלקו בדבר זה באחרונים. בקצות החושן סימן רכז ס"ק יא כתב בפשיטות ששומר שכר שלא שמר ונגנב הפיקדון חייב לשלם על הפיקדון ומפסיד שכר שמירתו. הרי שדעת הקצות ששומר חייב עבור שמירתו, ואם לא שמר מפסיד שכר שמירתו.

אולם החזו"א (ב"ק סימן ז ס"ק יח) סובר ששומר שכר שלא שמר ומשלם עבור הפיקדון מקבל שכר שמירה כיון שהתשלום עבור האחריות שקיבל על עצמו. וכתב עוד החזו"א שגם אם נחליט שהשכר עבור השמירה, כיון שאם היה שומר כראוי היה הבעלים משלם שכר שמירה, נמצא שלא הפסיד לבעלים את כל דמי הפיקדון, כיון שהיה צריך לשלם שכר שמירה, ולכן יש לנכות מהתשלומים את השכר שמירה.

רב ששכח לספור ספירת עומר וצריך לספור בציבור

שאלה:

בוקר טוב

מה הדין אם רב בית הכנסת או השליח ציבור שכח לברך על ספירת העומר יום אחד ולמחרת עלה לתיבה להתפלל ערבית כיצד ינהגו?

תשובה:

שלום וברכה

סתם ש"ץ לדעתי יכול פשוט לבקש ממיהו אחר לספור, אינני חושב שיש בזה בושה גדולה עבורו. ככל שזה נוגע לרב שבחר היום להיות ש"ץ ושכח שאינו מברך בעצמו, נראה שיבקש מאחד המתפללים שהוא - הרב יברך עבורו להוציא בברכה ידי חובה והשומע הזה לא יברך בעצמו [לכאורה מותר לעשות זאת כדין יצא מוציא מדין ערבית], וכך לא תהיה בושת פנים לרב. אמנם יש שחולקים וסוברים שעד כמה שהרב אינו יכול לברך הוא נחשב כמי שאינו מחוייב בדבר ולא נוהג בו דין זה, ולכן לא יוכל לברך בעצמו, ונראה לי שאדרבה, יש בכך כבוד מסויים לרב שכולם רואים שאינו חת ואינו בוש מפני איש ומקיים את ההלכה כתיקנה.

באופן מחודש מאוד היקל בענין זה בשו"ת שבט הלוי חלק ג סימן צו, ואני מעתיק דבריו:

רב מנהיג בעירו ששכח באחד הימים של ספה"ע לספור הספירה ע"י שלא התפלל בביהכ"נ ונשאלתי מה יעשה בשאר הימים כי הוא רגיל לספור ברבים ואיכא כבוד התורה ובזיון אם לא יספור.... בענייני במקום הדחק כזה אפשר לסמוך על דעת הראשונים בסי' תפ"ט דכל יום מצוה בפ"ע ויספור בשאר ימים בברכה וכבר ידוע דהיו גדולים שעשו מעשה גם בלי זה לספור השאר בברכה, ואף על פי שאין לעשות כן כיון דכבר נפסקה הלכה סי' תפ"ט ס"ח, מ"מ כה"ג דאיכא כבוד התורה וכבוד הצבור אפשר לסמוך בזה, ועיין כיו"ב או"ח סי' צ"ב ס"א לענין נצרך לנקבו דאע"פ דאית בי' תועבה מעיקר הדין מתירין כה"ג ע"ש במ"א ביאור הלכה ד"ה הי', ומכ"ש כאן דאיכא מחלוקת הראשונים, וכבר ידוע מש"כ הש"ך יו"ד סי' רמ"ב דבשעת הדחק בדרבנן אפשר לסמוך על דעת יחיד